

Tegnefilm fra Sabra og Shatila

Jan-Martin Berge
jon.fiske@nav.no

Foto:

Hva husker man? Hva glemmer man? Hvordan blir hukommelsen påvirket av traumer? Dette er spørsmål den israelske regissøren og hovedrolleinnehaveren Ari Folman stiller seg i filmen *Valsen med Bashir*, en personlig fortelling om tap og mening

Ari Folman og en venn sitter på en bar. Vennen forteller om et mareritt som jager han hver natt: 26 glefsende hunder som oppsøker leiligheten hans.

- Har du forsøkt terapi, psykolog, eller kanskje Shiatsu, spør Folman.
- Nei, jeg kommer til deg.
- Men jeg er jo bare en filmskaper.
- Film kan da være terapeutisk, kan den ikke?

Denne dialogen er utgangspunktet for den biografiske animasjonsfilmen *Vals med Bashir* som har premiere på norske kinoer 20. februar.

Animerte venner

Regissør og hovedperson Folman har ingen bevisste minner fra tiden som soldat i Libanon i 1982. Når han som 40-åring blir dimittert fra den israelske hæren (IDF) og i tillegg konkluderer med at marerittet til hans venn stammer fra deres oppdrag i Libanon, bestemmer han seg for å oppsøke gamle soldatkamerater for å finne ut hva som egentlig skjedde i dagene før, under og etter falangistenes massakre i flyktningleirene Shatila og Sabra, Libanon, der Israelske soldater var stilltiende vitner til likvideringen av trolig rundt 2000 mennesker.

Folman møter ulike personer i filmen, deriblant en venn som er psykolog. Han kan fortelle at hukommelsen er dynamisk, og at den tar oss med der vi trenger å gå. Minner kan også være falske, og det blir opp til personen selv å finne ut hva som er sannheten. Folmans reise er fysisk og psykologisk. Han oppsøker gamle soldatkamerater som, lik Folman selv, var 19 år da virkelighetens grusomheter kom dem så fryktelig nær. Disse forlot ungdomsklubber, kjærester og rock'n roll til fordel for grønn uniform og gevær. Medsoldatene beretter i autentiske intervjuer om angst, ensomhet og fortvilelse. Deres fortellinger vekker minner og følelser og er med på å skape mening og substans i Folmans hukommelse.

Fortellingene er selvbiografiske og krydret med nydelig musikk og veltegnede bilder. De opplevde historiene skaper en opplevelsesnær helhet og en ubehagelig nærhet for oss som sitter trygt i kinosetet - en nærhet som er til å ta og føle på.

Et stykke terapeutisk arbeid

For Folman er filmprosessen et stykke psykoterapeutisk arbeid. Publikum er med på hans søken etter informasjon, mening og gjenopptatte relasjoner.

- Du trenger noe spesielt for å fortelle denne historien. De virkelige menneskene minner oss på hvor jævlig dette var. Ingen av dem jeg spurte, sa nei til å bli intervjuet. Jeg tror at de har gått i 20 år og ventet på at noen skulle ta kontakt, sier Folman i et intervju med den franske TV-kanalen France 24 under Cannes-festivalen i 2008.

Folman brukte fire år på å lage filmen.

- Historien er veldig personlig, det er historien om meg da jeg skjønnte at det manglet store deler av livet mitt i min hukommelse. De fire årene jeg brukte på å lage filmen, gikk jeg igjennom vanskelige prosesser i tillegg til at min kone og jeg satte tre barn til verden. Kanskje gjorde jeg dette for mine sønner? Kanskje de kan få hjelp til å gjøre riktige valg i livet sitt når de ser filmen, for eksempel å aldri delta i krig.

- Var det terapeutisk for deg å lage filmen? Spør filmdistributør Sony Pictures. - Jeg gikk selv i terapi så lenge filmen var under produksjon. Traumbearbeidelse krever tid, og jeg brukte fire år. Jeg gikk fra mørk depresjon til glede over at filmen ble lagd, sier Folman i det samme intervjuet.

FLUKT I FANTASIEN: En skrekkslagen soldat i filmen *Vals med Bashir* hallucinerer og drømmer om at han blir hentet av en reddende kvinneskikkelse.

Tapte minner

Folman er på en narrativ oppdagelsesferd, en rekonstruktiv, meningsøkende reise i hukommelsens ukjente landskap. Minnelagene blir utforsket gradvis, og vi aner at sprengstoff ligger latent i psyken og i historiene som er blitt begravd. Tilgangen til de fortrenkte minnene åpnes gradvis ved hjelp av andres stemmer og historier. Folmans historie blir i så måte skapt gjennom relasjoner og deres meningsbærende funksjon. Vi kan undre oss på om opplevelsene ble for sterke for Folman som 19-åring, og at flukten i sinnet var eneste utvei. Temaer som dissosiasjon, mening, tap av hukommelse, hallusinasjon og traumers påvirkning på mennesket er røde tråder gjennom hele filmen. Folman og hans medsoldaters beretninger gir tørre psykologiske konsepter levende liv og innhold. Som seer blir jeg fanget i erkjennelsen av at dette er opplevde historier fra krig der det ikke finnes vinnere, kun tapere.

Sterke kontraster

Hvorfor animasjonsfilm?

- Krig er surrealistisk, og hukommelse er «tricky» i sin natur. Det var ingen annen måte å lage denne filmen på enn å tegne den, forteller Folman i et intervju med *The Hollywood Reporter*.

Animasjonene skaper realistiske øyeblikk på lerretet som det går an å leve seg inn i. Nettopp realismen skaper en konflikt, da mange tegneserier enten er humoristiske eller ofte meget overdrevne i sin stil. I *Vals med Bashir* er uttrykket smertefullt realistisk og samtidig vakkert presentert ved hjelp av et suggererende soundtrack og visuell lekenhet. Vakre naturstemninger og flotte animasjoner skaper en grusom kontrast til filmens innhold: krig og fordervelse. Bruken av nydelig klassisk musikk, supplert med samtidsrock og punk, driver filmen videre og fører til at man blir fanget i historien og fortellingene. Filmene fornyer seg stadig og veksler fra det intense til det beroligende og fra det tragiske til det vakre - den gir et språk til den opplevde erfaringen.

Krigshandlinger i Midtøsten er høyaktuelt også i dag. Det som skjer på Gaza i dag, har blitt nevnt i samme åndedrag som nettopp massakrene i Libanon i 1982. Folman kunne stått i fare for å la politiske strømninger prege filmen. Dette skjer ikke. Regissøren evner å presentere sin egen historie uten å la politikk komme i veien. Folman belyser Midtøsten-konflikten gjennom subjektiv linse og beveger seg dermed vekk fra de politiske faklene og lar oss eller se de brutale menneskelige historiene og utforsker heller individets psykologiske meningsbearbeidelse av krig.

Filmens psykologi

Folmans egen psykolog blir en faglig stemme i filmen. Tema som dissosiering og posttraumatisk stressforstyrrelse blir berørt, uten at det tar oppmerksomheten vekk fra filmens kjerne: fortellingene og meningsdannelsen.

- Det er en film om hukommelse, om tapt hukommelse. En film som følger hukommelsens kronologi, sier Folman under Cannes-festivalen.

Jeg undrer meg over om det er mulig å overhodet ikke ha noen minner fra en krig man har selv deltatt i, men jeg blir ikke veldig opptatt av denne tematikken, fordi filmen oppleves troverdig i sin fortellerform.

Folman oppsummerer: - Å være knyttet til sin fortid, til sitt tidligere liv - det er det hele handler om.

Filmene er et eksempel på at negative hendelser kan være med på å skape noe meningsfullt. Sagt på en annen måte: Folman sorterer søpla og gir den verdi.

- Filmprosessen var terapeutisk for meg. Selv om jeg ikke er typen som tror på psykoterapi, så må jeg innrømme at jeg har gått igjennom en terapeutisk prosess, sier Folman i et intervju med The Hollywood Reporter.

At skapingen av filmen har satt i gang prosesser, er forståelig, og ikke minst når en tenker på den tydelige og sterke avslutningen: Når skuddene har stilnet og de pårørende kan vende fortvilende tilbake til sin leir etter en massakre der de har mistet sine nære, glir animasjonene over til reelle tv-bilder. Vi blir minnet om at høsten 1982 skjedde det grusomheter, grusomheter som satte evige spor.

janmartinberge@gmail.com

Waltz with Bashir
Biografisk animasjonsfilm som tar utgangspunkt i Israels invasjon av Libanon i 1982 Regissert, produsert og skrevet av israelske Ari Folman (f. 1962) Strålende kritikker verden over, blant annet gullpalmenominert ved filmfestivalen i Cannes 2008, vinner av lanseringsprisen og publikumsprisen under Film Fra Sør festivalen 2008. Kåret til årets beste film i 2008 av National Society of Film Critics (USA). Hjemmeside: http://waltzwithbashir.com Kinopremiere i Norge 20. februar